

Bestuursverslag 2021

Sense of Place ontwikkelt landschapskunst die je laat stilstaan bij de kracht en kwetsbaarheid van het Waddengebied. Een lint van kunst- en ontwerpprojecten vergroot de unieke waarde van dit werelderfgoed uit en vertelt verhalen. Over de regio en haar inwoners. Over de geschiedenis en haar toekomst.

Op 10 januari van dit jaar overleed Joop Mulder: grondlegger en artistiek leider van Sense of Place. Dat heeft een grote impact op de organisatie gehad en een stempel gedrukt op onze werkzaamheden. We hebben dit jaar dan ook gebruikt om te reflecteren en vervolgens vooruit te kijken. Dat was alleen mogelijk dankzij de opdracht en bijbehorende subsidie van €225.000 die we voor de periode 2021-2023 ontvingen van de provincie Fryslân.

We schreven een gedetailleerd Koersdocument voor de komende jaren en we hebben een Artistiek Adviesteam gevormd dat de kwaliteit van de werken, maar vooral ook het 'Joopiaans' gedachtengoed bewaakt. Ook zijn we verhuisd naar het Stationskwartier aan de Snekertrekweg in Leeuwarden.

W. Gooren trad geheel 2021 op als bestuurder van Sense of Place

In 2021 is het ons wederom niet gelukt om te voldoen aan de eisen die het Waddenfonds stelt om het toegekende budget voor de door ons gerealiseerde 'kwelderbelevingsprojecten' uit te betalen. We werken hierin samen met de Provincie Fryslân, maar het is een moeizaam proces waarin we afhankelijk zijn van externe factoren waar we geen invloed op hebben. We hebben de afgelopen 3 jaar een aanzienlijk bedrag voorgefinancierd om de projecten te kunnen voltooien en dat leidt inmiddels tot een onacceptabele druk op onze liquiditeitspositie.

Onze financiële situatie is inmiddels zorgelijk te noemen. Het weerstandsvermogen is negatief en we ontvangen geen structurele basisfinanciering om de organisatie draaiende te houden, laat staan op te tuigen zoals we dat het liefst zouden zien zodat we de ambities zoals beschreven in het Koersdocument waar kunnen maken.

Van het subsidiebedrag van de provincie hebben we dit jaar € 55.000,- besteed. De resterende €170.000 zullen we in zijn geheel moeten gebruiken om de begroting van 2022 te dekken. Over boekjaar 2022 hebben wij €210.00 aan lasten begroot. Deze kosten worden geheel gedekt waardoor wij uitkomen op een nihil resultaat.

Sense of Place heeft inmiddels een uitstekende naamsbekendheid en in 2021 zijn we weer door veel gemeenschappen in het Waddengebied benaderd voor projecten binnen onze

doelstelling. Het is echter onmogelijk om, bij gebrek aan basissubsidie, de complete overheadkosten uit projectsubsidies te financieren. Bovendien staan fondsen dat ook niet toe én er is een erg grote voorinvestering nodig om Sense of Place projecten zo ver uit te werken dat ze überhaupt klaar zijn voor de subsidieaanvragen bij de fondsen. Want naast het creatief uitdenken en ontwikkelen van een project, zoek je naar samenwerkingspartners, investeer je in draagvlak en participatie van organisaties en bewoners, moeten er beheer en onderhoud afspraken al gemaakt worden, vergunningstrajecten onderzocht en aangevraagd etc.

Stuk voor stuk trajecten die geld kosten.

Daarnaast dienen gerealiseerde projecten niet alleen letterlijk onderhouden te worden maar willen we ze de aandacht blijven geven die ze verdienen. Ook investeren we in vragen van organisaties, studenten, bewoners en dorpsbelangen.

De toekomst blijft onzeker.

Waar we aan werkten in 2021:

Koersdocument

In het koersdocument beschrijven we o.a. de 'lessons learned', de tot nu toe gerealiseerde projecten, de organisatie en nieuwe initiatieven.

Onze activiteiten zijn als volgt op te delen:

- Sense of Place – projects – waarbij we aanjager en ontwikkelaar zijn van spraakmakende landschapsprojecten.
- Sense of Place – community – waarbij we ideeën/initiatieven vanuit de gemeenschap koppelen aan een kunstenaar/partner
- Sense of Place – academy – waarin we een nieuwe generaties meenemen in de uitdagingen van komende decennia. Bijv. door het inzetten van studenten en het koppelen van jongen makers aan ons Artistiek Adviesteam.

Dit Artistiek adviesteam ziet toe op de beoogde kwaliteit van de werken, bewaakt de artistieke koers en vertegenwoordigt het gedachtegoed van Joop Mulder.

Naast het uitzetten van onze nieuwe koers konden we verder werken aan de volgende projecten:

Gemalen Verhalen

De lancering van ons eerste project in 2021 is een feit! De fiets- en autoroute Gemalen Verhalen neemt je mee langs 11 waterwerken in het Friese landschap. Bij iedere locatie ontdek je meer over de plek via een audioverhaal. Zo kom je erachter dat deze kunstwerken – want dat zijn het – toch niet zo vanzelfsprekendheid zijn als vaak gedacht. Daarnaast hebben we 7 alumni studenten van de academie Minerva (master in Fine Arts) uitgenodigd om zicht te laten inspireren door de gemalen (en de bijbehorende verhalen). Deze schetsmatige ideeën zijn gepresenteerd. Daarnaast hebben we van Marieke Rodenburg, filmproducent, de eerste ideeën en schets begroting binnen voor het filmen in de gemalen. We onderzoeken hoe we dit verder kunnen brengen.

De Streken

Samen met Oerol en de provincie hebben we gewerkt om de definitieve locatie voor dit werk te verzilveren op Terschelling. Als eerbetoon aan Joop. Het draagvlak bleek er te zijn

in Oosterend en tijdens Oerol hebben we de eerdere versie van de Streken kunnen laten zien. Volgend jaar hopen we de nieuwe permanente versie te installeren.

Waddataangaat

We zochten naar een manier om in gemeente Waadhoeke tóch iets te realiseren nu de Streken naar Terschelling is gegaan. Marc van Vliet heeft een bankje ontworpen in de stijl van dit project en samen met de gemeente hebben we de locatie bepaald. Op de dijk bij Koehool. Tegenover Oosterend. De vergunning aanvraag bij het Wetterskip werd positief beoordeeld en eind september is het werk geplaatst. Het werk is gefinancierd door vrienden van Joop.

Off Season Art Gardening

Het internationale project Off Season Art Gardening werd begin dit jaar digitaal afgesloten met een online final conference. We gaven een korte presentatie over Sense of Place over de impact van kunst in het rurale gebied. Kunstenaar Ruud Reutelingsperger vertelde over hun landschapskunst projecten en wethouder Jelle Boerema van Noardeast vertelt over de impact van Sense of Place/kunst voor de gemeente.

Bosk

Dit bijzondere project is geïnitieerd door Joop en bedacht door Bruno Doedens in nauwe samenwerking met Arcadia. Het project werd begin mei door Arcadia gepresenteerd. Als onderdeel van het kernteam van Bosk werken we hard om dit project volgend jaar tot een groot succes te brengen.

Soundings

We ronden fase I af: Definitief projectplan, begroting, locaties, ontwerpen en samenwerking Groninger Museum. Contacten met Het Noordelijk Cultuurfonds en Nationaal Programma Groningen worden steeds intensiever.

Het project krijgt steeds meer vorm. Samen met Theun waren we op werkbezoek in de gemeente Het Hogeland en het Groninger Museum. We werkten verder aan begrotingen voor de volgende fases en aan definitieve schetsen. We hebben erg meewerkend en goed contact met diverse partijen in het gebied waaronder het Waterschap Noorderzijlvest.

Broken Jug

Het 14 meter hoge kunstwerk Broken Jug van de beroemde Amerikaanse kunstenaar Frank Stella heeft dit jaar een plek in Harlingen gekregen. Joop probeerde voor dit werk al enige tijd een definitieve plek te vinden. Aan de Harlingerstraatweg staat het beroemde werk op de kop van de langparkeerterreinen. De indrukwekkende vormen van Broken Jug zijn niet te missen, vooral 's avonds niet. Atelier Lek uit Rotterdam zorgde voor een uniek lichtontwerp. Dit ontwerp is ontworpen op basis van het getij. In november heeft de officiële opening plaats gevonden. Het werk is onderdeel van het Sense of Place programma

Camera Batavia.

Onderzoek heeft plaatsgevonden t.b.v. de omgevingsvergunning en waterwetvergunning. Een adviesbureau heeft de fundering ontworpen en een bouwteam is samengesteld.

Er hebben overleggen plaatsgevonden tussen Wetterskip, gemeente, kunstenaar en RHDHV

(technische berekeningen voor plaatsing) plaatsgevonden als voorbereiding op de vergunningsaanvraag voor Wetterskip. Er is een enquête uitgevoerd om de draagkracht in het dorp wederom te peilen. Door diverse omstandigheden bij de Provincie loopt het project vertraging op. Realisatie dit jaar gaat niet meer lukken. Plaatsing staat nu voor april 2022 te boek.

Terp van de Takomst.

Dit jaar is het dan toch echt zo ver. Na jaren van voorbereidingen is direct na het broedseizoen op 16 juli gestart met de bouw. Sense of Place heeft vooral een rol nu in de communicatie rondom het project. Op 2 oktober vond een 'openingsritueel' plaats voor het dorp. Vanwege het natte weer is het niet gelukt de terp helemaal af te bouwen. Het stormseizoen begint op 15 oktober en dan mag er niet verder gewerkt worden. De laatste werkzaamheden en de officiële opening zullen volgend jaar plaatsvinden.

Kromme Horne.

Er hebben meerdere bijeenkomsten plaatsgevonden met de projectgroep die inmiddels is uitgebreid.

Besloten is om door te gaan op de ingeslagen weg, want de wens is daar sterker dan ooit: het beschermen van hun kwelder op een zodanige manier dat het ook een kunstzinnige toevoeging is waarbij de beleving van het Wad centraal staat.

Zónder een hoog bouwwerk aan het einde, maar wél een mooie 'eind-rotonde'.

Observatorium denkt hier verder over na.

Het wachten is nog op provincie om een definitief advies te krijgen over wel/niet BARRO ontheffing. De financiële toezegging van Gieskes-Strijbis staat nog reserveert. Zo ook van het Waddenfonds.

Bildtstars & Eigenheimers - Groningen

Een toezegging van het Waddenfonds voor de voortgang in Groningen, maar een afwijzing van het Nationaal Programma Groningen. We kunnen de begroting iets downsizen door iets minder portretten te realiseren en het boek er uit te halen. Dan zijn er twee fondsen waar we nog mogelijkheden zien om aan te vragen: BPD cultuurfonds en Zabawas.

We zijn gestart met een onderzoek naar de mogelijke route in Groningen. Er zijn veel nieuwe locaties in beeld.

In december werd de verlichte boerderijenroute in Friesland door ons georganiseerd in samenwerking met de LTO Noord afdelingen Noordwest Fryslân en Noardeast Fryslân.

Lightlines

We hebben het project op 30 juni gepresenteerd op het dorpsplein in Ferwert.

Inwoners zijn goed geïnformeerd en enthousiast.

De focus ligt op het creëren van draagvlak op Ameland en op onderzoek naar vergunningsvoorwaarden. Een eerste gesprek met het Wetterskip heeft plaatsgevonden.

De ontwerpen van de bakens moeten onder de 10 meter blijven. Dat is een paar cm. Korter dan het originele ontwerp dus dat levert geen problemen op. De locatie die de kunstenaar

op Ameland in eerste instantie voor ogen had blijkt ivm Barro geen haalbare. We plannen voor begin volgend jaar een bezoek aan Ameland en college B&W.

Dijk van een Wif.

Dit jaar zijn er gesprekken gevoerd met wethouders van gemeente Noardeast en Waadhoeke. Beide wilden dit project in hun gemeente gerealiseerd zien. Het stond gepland voor Noardeast maar omdat deze gemeente meerdere grote icoonprojecten krijgt is het wenselijk om meer te spreiden over de gehele Waddenkust om dat lint van werken te krijgen. Vandaar dat is besloten om voor de locatie bij Oosterbierum te gaan. We denken verder na over het concept, over verticale groenbedekking en over biodiversiteit in relatie tot de dijkbegroeiing. Samen met gemeente Waadhoeke presenteren we het idee aan de plaatselijke dorpsbelangen. Die zijn enthousiast. De gemeente geeft opdracht tot bodemonderzoek en milieutechnisch onderzoek van de locatie. Deze onderzoeken worden afgerond en het resultaat stemt gunstig. Het definitief model is door de kunstenaar gemaakt en is bij Dijkstra Draisma nu t.b.v. de volumeberekeningen.

Daarnaast hebben we gesproken met Van Hall Larenstein College en NHL Stenden. Beide opleidingen waren zeer positief om studenten te verbinden aan dit project. Studenten van VHL hebben onderzoek gedaan naar materiaalgebruik, begroeiing en hoe het werk verankerd moet worden.

Daarnaast ontvingen we diverse verzoeken tot samenwerking van verschillende organisaties en instanties die we onderzoeken.

Met Theaterkerk Nes in Nes is deze samenwerking concreet geworden en produceren we volgende jaar het beroemde kunstwerk 'Gaia' in Friesland!

De organisatie heeft als SBI-code 94993 en verricht met name activiteiten op het gebied van:
Het bevorderen van culturele landschapontwikkeling en -beleving.

De stichting tracht haar doel te bereiken door:

- a. het bijzondere van het UNESCO Werelderfgoed Waddengebied op de voorgrond te plaatsen;
- b. het leveren van een landschapsgerichte en structurele bijdrage aan het ontwikkelen en realiseren van de Waddenroute;
- c. het plegen van (culturele) interventies die de symbiotische relatie tussen mens en natuur zichtbaar maken;
- d. activiteiten ontwikkelen die bijdragen aan bewustwording, natuurbescherming en economische ontwikkeling in het gebied;
- e. het ontwikkelen van projecten en alle toegestane middelen die aan de verwezenlijking van de doelstelling dienstig kunnen zijn.